

CANVI I CONTINUÏTAT TOPONÍMICA EN UN TERME DE REPOBLACIÓ MODERNA. EL CAS DE TÀRBENA (SEGLE XVII)

Joan-Lluís Monjo Mascaró

XVII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Santa Margalida, 2004

Les conquestes, les invasions, les deportacions, les colonitzacions són canvis violents que afecten irreversiblement en la vida de les comunitats humanes. Entre tots els àmbits, la toponímia és un camp especialment sensible si tenim en compte la fidelitat amb què reflexionem la relació tan estreta que hi ha entre un grup humà concret i l'espai que aquest grup ocupa i es fa seu. En aquest sentit, l'expulsió dels moriscs, decretada en 1609, i la posterior reocupació dels territoris despoblats, és un d'aquests esdeveniments que per força degué tenir un ressò important en la toponímia: pensem que el contingent dels colons era totalment alié a la terres de repoblació i que, per tant, no participava de la manera de relacionar-se amb l'entorn que tenia la gent autòctona deportada, de la seua tradició toponímica, i que, a més, era portador d'una llengua i d'una cultura totalment diferents.

En aquest treball ens centrarem en l'estudi des del punt de vista diacrònic de la toponímia del terme de Tàrbena (la Marina, País Valencià).¹ Ens hem plantejat dues qüestions. Atés que es tracta d'un dels pobles que es veieren afectats per l'expulsió dels moriscs, fins a quin punt ha desaparegut la toponímia àrab en aqueix territori tan violentament desarabitzat i en dates relativament tan tardanes? I, com que la immensa majoria dels seus repobladors era originària de Mallorca, hi podem trobar topònims mallorquins transportats o al manco alguna influència toponímica?²

¹ Per conèixer la toponímia tarbenera hi ha una sèrie d'arreplecs i estudis precedents. S'inclou una detallada descripció del terme municipal, amb la indicació d'una bona part dels seus topònims, dins la tesina de llicenciatura de na Maria Francisca Ripoll: *Tàrbena. Estudio de un municipio de la Marina alicantina* (1960). Comptem amb l'aportació valuosa d'en Joan Coromines, el qual visità directament Tàrbena en 1963, i va tenir en compte la toponímia tarbenera dins l'*Onomasticon Cataloniae*. Els arabistes Maria Jesús Rubiera i Mikel de Epalza interpretaren alguns arabismes toponímics tarbeners en *Els noms àrabs de Benidorm i la seua comarca* (1984). L'estudi més detallat és el treball que va fer el professor Jordi Colomina amb la col·laboració de na Maria-Josep Pont i d'en Miquel-Àngel Salvà: *Topònims i malnoms de Tàrbena (Marina Meridional)* (1986). Actualment, i participant en el projecte de l'*Atlas Toponímic Valencià*, que inicià la Generalitat Valenciana (i que ara continua l'Acadèmia de la Llengua Valenciana), s'està duent a terme una enquesta molt minuciosa de tota la toponímia viva del terme de Tàrbena de la mà de na Núria Soliveres i de qui signa aquest treball.

² Per al paper de les illes Balears dins de la repoblació valenciana arran de l'expulsió dels moriscs vegeu Costa 1977-1978, Mas-Monjo 2000, Mas-Monjo 2002.

Les fonts documentals de les quals hem disposat són principalment:

1. El text dels *Establiments de la vall de Tàrbena fets p[er] lo doctor Gaspar Tàrrega pr[ocurador] de la Sr. dona Cathelina de Moncada, marquesa de Aytona*, datats en 2 de gener de 1612, que són la continuació del text de la carta pobla que es va redactar en 14 de desembre de 1611. D'aquest text hi ha una versió en català que es conserva a l'Arxiu del Col·legi del Patriarca (que citarem com a 1612/AP)³ i una en castellà que es conserva a l'Arxiu del Regne de València [1612/ARV].⁴ Fem servir la versió castellana sobretot per verificar la forma dels topònims àrabs.

2. El text dels establiments que tingueren lloc el 27 d'agost de 1616 i un annex en què s'afigen noves terres en emfiteusi, presumiblement procedents de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca de València, el notari dels quals era en Francisco Sepulcre (els citem com a 1616/A i 1616/B). D'aquests texts hem consultat la transcripció que en féu l'historiador Adolf Salvà Ballester per a la seua obra inèdita *Documentos históricos de la villa de Tàrbena*.⁵ És un text redactat en llatí, els topònims romànics solen aparèixer llatinitzats o castellanitzats, encara que a voltes es conserven en català.

3. La relació feta pel notari Francisco Martínez en agost de 1618 (en nom de la marquesa d'Aitona, Caterina de Montcada) de les terres reservades per a l'església parroquial de la vall de Tàrbena que havien estat antigament de l'antiga mesquita [1618/APT]. Se'n conserva una còpia del segle XVIII a l'arxiu parroquial de Tàrbena inclosa dins el *Título de las tierras que posee esta iglesia parroquial de la baronía de Tàrbena, su origen y estado hasta el presente 1757*.

4. Diversos documents notarial del segle XVII procedents de la baronia de Tàrbena, pertanyents al marquès d'Aitona, que es conserven a l'Arxiu Municipal de Gandia (els citarem com [any del document]/AMG).⁶ Per la seua antiguitat, remarcuem el text de l'acte de venda de les possessions del pollencí Joan Antigo Martí, datat en 26 d'octubre de 1617 [1617/AMG].

5. El *Llibre de la iglésia parrochial y pobres de Tàrbena. Entrades y exides de les rentes de aquella comensant lo any 1654*, que es conserva a l'arxiu parroquial de Tàrbena [any del document/APT].

LA TOPONÍMIA ANTERIOR A LA REPOBLACIÓ

A la llum de la documentació del segle XVII, i tenint en compte altres aportacions de diversos treballs d'història medieval, podem fer un inventari d'una sèrie de topònims anteriors al canvi històric que suposà la repoblació.

En aquest llistat la majoria dels topònims són de suposat origen àrab (alguns, semiàrabs, ja que contenen també elements llatins), una situació que no és gens estranya si tenim en compte la pervivència de la comunitat andalusina després de la cessió del castell de Tàrbena a la Corona d'Aragó en 1244, fins que els seus descendents, els moriscs, foren

³ Arxiu de Col·legi de Patriarca, llibre 1896-68 w, notari Joaquim Martí. No hem tingut accés directe a aquest document i fem servir la transcripció que en va fer na Mari Carmen Cases (veg. bibliografia), p. 146-192. Ens referirem en les cites al número de pàgina d'aquesta edició.

⁴ ARV, protocols notarials 10.187 (del notari Joaquim Martí, 1612), mà núm. 4.

⁵ Aquest text es troba actualment en parador desconegut. Fem servir la còpia que en féu na Mari Carmen Cases (veg. la bibliografia), p. 193-231. Donem el número de pàgina d'aquesta edició.

⁶ AMG, D-H, 2/12.

Sa Caseta des Moros i es Seguers, al mig. Al fons, a mà esquerra, ses Penyes de s'Ombria.

expel·lits en 1609. La problemàtica d'aquestes formes és la seua transmissió documental, en molts casos possiblement defectuosa, al llarg dels segles. Si els notaris del segle XVII reproduïen alguns d'aquests noms, no sabem fins a quin punt eren fidels a la seua pronúncia i, a més, ja no tenien el referent del punt de vista autòcton per esmenar-ne les errades. Ja en el segle XVII es perceben, com veurem, algunes mostres ben eloqüents de reinterpretacions partint de l'aparent similitud de determinades seqüències amb algunes formes catalanes.

Els topònims que podem considerar d'origen llatí són d'una extensió cronològica molt més laxa. Tant ens hi podem trobar formes medievals com formes modernes creades en el període en què la vall de Tàrbena, encara que de població andalusina, és ja un senyoriu cristià, com possibles recialles fossilitzades llatines d'una etapa molt anterior. No es descarta tampoc la possibilitat que algun d'aquests noms siga la traducció d'un terme àrab precedent. Pel que toca la toponímia romanç, hem hagut de dedicar un apartat especial a aquells apel·latius que de manera provisional, o en tot cas, sense que hagen esdevingut plenament veritables topònims, es fan servir en els primers sis-centistes analitzats; podríem considerar-los *pseudotopònims*.

Només hi ha un topònim que siga candidat, com veurem, a ser considerat d'origen prellatí. Caldrà discutir amb gran cautela aquest punt i deixar la porta oberta a noves interpretacions, si és que es disposa de la documentació que ho pugua avalar.

En la nostra exposició, les entrades que van en cursiva assenyalen els topònims que no són vius. Entre claudàtors s'indiquen les variants formals i la data de documentació.

Topònims d'origen prellatí

Tàrbena [*Tarbana*: 1244; *Tàrbena*: 1322]. Precisament el nom del poble és el topònim de més antiguitat del terme. Apareix documentat per primera volta en el tractat de rendició del cabdill al-Azraq amb el rei Jaume I i l'infant Alfons a l'any 1244. En aquella ocasió es referia al castell de Tàrbena (*hishn Tarbana*), que és l'element que donà nom al territori

que estava davall de la seua jurisdicció (*la vall de Tàrbena*). També s'anomenava així la població principal de la vall, que era dins del castell. Arran de l'establiment per carta pobla atorgada en 1280 de 40 famílies cristianes al castell, la població mudèjar es traslladà extra-murs, dins de dos raval; però no tingué continuïtat aquesta comunitat cristiana i la vila castrenal quedà deshabitada al segle XIV.⁷

Després de l'expulsió dels moriscs, el topònim s'identifica amb Benitalfa, una de les alqueries de la vall que foren repoblades i que n'esdevingué el nucli de població més important i seu de la parròquia i del govern municipal. En aquest cas predominà el nom del castell sobre el nom de les alqueries —contràriament al que va succeir, com ara, amb Garx (veg. *Garx*); i paral·lelament als casos de Castells o la Vall d'Ebo—.

Els historiadors Guichard-Bazzana remarquen que molt sovint els noms dels castells àrabs es remunten a l'època romana o iberoromana.⁸ Concretament la forma *Tàrbena* (més antigament, *Tarbanà*) ha estat interpretada per en Joan Coromines com a possiblement ibèrica (*OnCat*, VII: 235-237). Potser derivada d'una forma primitiva *TARBAN*, que significava una cosa així com 'gran penyal', 'roca, muntanya d'aires taurins', que descrivia una muntanya característica d'aquest territori, possiblement la penya sobre la qual es trobava el nucli de població principal en aquell moment. La professora Rubiera, en canvi, la fa derivar del topònim viari llatí *TABERNA* 'parador', destacant així el paper de la vall com a lloc de passatge.⁹

Topònims d'origen àrab

L'Albicà [*Partida del Alvicà; barranch del Alvicà; camí del Alvicà, camí de Alvicà*: 1612/AP]. Coincideix amb la forma actual, amb doble article. Ha estat interpretat a partir de l'àrab *al-biqā* 'els camps'.

Albirec [*Partida Albirech*: 1616/A; *hereditatem dictam del Albirech*: 1616/B]. Coincideix amb la forma actual. Existeix, i està documentat, la variant minoritària amb l'article duplicat: *l'Albirec*. S'ha interpretat com un plural de la paraula *al-birka* 'la bassa' (o 'la llacuna'). Reapareix a Benimantell, vall de Guadalest, (*OnCat*, II: 79).

L'Alcúdia [1612]. Topònim desaparegut, situat prop de Picassàries, en una elevació (com pertoca al seu significat etimològic: *al-kudia* 'el turó'). «*Triginta fanecate in la Alcúdia supra una montanea, confrontatur cum torrente et cum terris Bartolomei Jaume et cum terris Cristofori Molines et cum partita Picassarries*» [1616/A: 223].

Arcam [1612]. Topònim desaparegut. Designava una font situada prop de la partida de la Creu, en l'espai que hi ha entre les actuals partides de sa Foia i sa Mallada, devora l'antic camí de València. Possiblement es tracte de l'actual font d'en Serra, ja que les terres de devora es donaren a l'alaroner Sebastià Serra. | «*Diez vancales tierra campa en lo alto del varranco de la Cruz, que son ençima de la senda q[ue] va a Fabara, es 20 f[anegas], confronta con Juan Sabater senda en medio y con camino de Valençia y con montaña y [con] fuente de Arcam*» [1612/ARV: f. 13v.].

Autell [1612]. Topònim desaparegut, designava un barranc o riera (*escorredero*, en la versió castellana) situat devora de la partida de l'Alcúdia. | «*Ocho vancales en la Alcudia, tiene una garroferilla, es 6 f[anegas], confrenta con loma donde ay un pino y con el mismo Juan Ribes y con el varranco de Autell*» [1612/ARV: f. 26].

⁷ Aquests raval estan ben documentats fins als segle XIV, els seus noms eren *ravallo Tarbane* o *ravalet del Castell*, i *raval de l'Olivera* (Torró: 68).

⁸ Guichard-Bazzana 1980: 227.

⁹ Rubiera 1991: 671.

Benacham [1616].¹⁰ Topònim desaparegut. Designava un barranc situat a la partida de Parelles i que, per tant, no té res a veure amb l'actual *Benijam* (veg. 2.3.2). | «*In Parelles, confrontatur cum torrente Benacham*» [1616/A: 223-224].

Benicaubell [1650/AMG]. Topònim desaparegut, mal de localitzar. Anomenava una partida que fitava amb l'actual Picassàries (veg. més avall *Beniguaima*).

Beniguaima [*Beniguayma*: 1650/AMG]. Es tracta del nom antic de l'actual partida coneguda com *Picassàries*. L'actual nom ja apareix registrat des de la primeria del segle XVII: *partida Picassàries* [1616]. Encara que un document de l'AMG més avançat ens indica encara l'antic nom. Es tracta de la renovació de l'arrendament d'una extensa partida del terme de Tàrbena per part dels hereus del cavaller gandíenc Bertran Picassàries (o Beltran Picassarri),¹¹ com podeu observar davall [1650/AMG]:

«Una casa, corral de ganado y heretat junta situada y possada en lo terme de dita vall y baronia de Tàrbena, en la partida de Beniguayma, que seran cent jornals de llaurar poch més o meys, plantada de amel·lers y altres arbres, terra seca, segons que confronta en terra de Machí Ripoll nomenada Benicaubell y en terra de Bernat Carrió de Juan, y en terra de Miquel Carrió, y en terra de Juan Molines, y en terra de Miquel Molines, y en terra de Juan Mascaró, y en terra dels hereus de Miquel Moragues, y per les demés parts, en montaña».

El cognom del posseïdor va desplaçar el topònim andalusí antic. Pel que toca a l'evolució *Picassàries* > *Picassàries* / *Picassàries*, es veu clarament la influència d'una interpretació popular basada en una homofonia (<*pica* + *sàries*); encara que, sense gaire sentit. Possiblement també hi degué influir en la relectura i en l'evolució posterior, la pronúncia mallorquina dialectal del grup final *-ia* en *-i*. L'aparició documental de designacions com *la heretat de Picasàries* [1677/AMG] ens confirma definitivament l'origen antroponímic.

Beniplà [*Beniflà*: 1391, 1445; *Beniplà, Veniplà, Viniplà*: 1612]. Es tracta d'una de les poblacions antigues de la vall de Tàrbena, documentada en els segles XIV i XV;¹² encara que ja des poblada en el segle XVII. Als texts sis-centistes només es refereix a una partida i a una font (*partida de la font de Viniplà*: 1612/AP). El seu nom antic es retroba en una localitat de l'Horta de Gandia, Beniflà, interpretada com *bani Ifran*.¹³ La forma sis-centista i actual ha estat possiblement assimilada a la paraula catalana *pla*; encara que, sense gens de fonament, ja que no respon a aqueixa realitat geogràfica.

Benisebel [*Benixebel*: 1391, 1445; *Benizebel*: 1616]. És el nom d'una de les poblacions que conformaven la vall de Tàrbena. Després de l'expulsió dels moriscs va ser una de les dues localitats repoblades, concretament es tractava de la segona població en importància. El nom ha estat interpretat pels professors M. Jesús Rubiera i Mikel de Epalza com un possible derivat *bani sabbala* 'els de la font pública' o *bani sabala* 'els del corrent d'aigua'; una explicació molt més escaient, tanmateix, a les característiques de Benitalfa (veg. davall *Benitalfa*).¹⁴ En els documents del segle XVII encara apareixia ocasionalment; però ja lla-

¹⁰ No hem gosat transcriure en català aquesta forma àrab que trobem escassament en una font llatina.

¹¹ Amb aquesta darrera forma es documenta en els censos de 1589 i 1603 de la veïna població de Murla, com a *cavaller* o *generós* (Giner 1995: 264, 265). Però hi ha altres cavallers gandians portadors d'aquest mateix llinatge que estan vinculats a Murla: en Nicolau Picassarri, batle entre 1612 i 1615, i terratinent; en Teodor Picassarri, un dels terratinents absentistes esmentats en el capbreu de 1629 (Giner 1995: 338).

¹² Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

¹³ Barceló 1983: 117.

¹⁴ Rubiera-De Epalza 1984: 60-61.

vors era més habitual dir *lloc de dalt* [1612] o *lloc de més amunt* [1639/AMG]; i, un poc més avançat el segle, *poble de dalt* [1670/AMG], que és la forma que ha arribat fins als nostres dies. El *Pobledalt* es va despoblar definitivament a la primeria del segle XX i actualment és una partida rural i un espai de segones residències. | «[*Confrontatur*] *cum itinere per quod tenditur a Benizebel*» [1616/A: 206] | «Un cor[r]al y bancalet a les espal·les del cor[r]al posat y situat en la vall de Tàrbena en lo poble de dalt» [1670/AMG].

Benitalfa [*Benitallia*: 1391; *Benitalfa*: 1445; *Benitala*: 1616]. És el nom d'una de les poblacions de la vall de Tàrbena, documentada en els segles XIV i XV.¹⁵ La seua varietat formal en dificulta la interpretació. Encara ens apareix el seu nom en els documents de la primeria del segle XVII, anomenava llavors la població més important de la vall, la base de la població actual de Tàrbena, reduïda en aquell temps poc més del que és actualment la Placeta Vella; però era més habitual anomenar-la *lloc de baix* o *d'avall* [1616], i, més avançat el segle, *poble de baix* [1690/AMG]. Comptava amb l'església, el fossar, *la font de la yglésia* (dita també *del lloch de baix*, *del lloch de davall* o —segons una versió llatina— *fonte dite ville*; possiblement es tracta de l'actual *font des Garrofer*), *la font de en mig* (veg. 2.1). | «*Tria bancalia cum quinquaginta amigdalīs quod sunt quinque fanecate in partita del Macil, confrontatur cum terris Petri Palau et cum itineri quam descenditur ad Benitala et cum semita quam descenditur ad Callosa*» [1616/A: 220].

Benissa [1612]. Nom desaparegut. Designava una partida i un barranc que podem situar poc dalt poc baix entre les actuals Fondo des Pou i Parelles. És un arabisme molt suggerent, *bani Isa*' que es retroba en el nom d'una població propera de la Marina. | «Dotze bancals de terra en la partida de la oya de Benisa» [1612/AP: 189].

Benissalim [*Benicelim*, *Benicilim*: 1612; *Beniselim*, *Benizelim*: 1616/A; *Banisilim*: 1617; *Benissalim*: s. XVIII]. Actualment es coneix encara com a *Benissalim* una font i una partida del terme de Tàrbena. El nom procedeix de l'àrab *bani Salim*. El resultat actual és explicable com a resultat de la tendència local de confondre l'articulació de les *aa* i *ee* àtones que precedeixen una *i* tònica (per exemple, *veí* > *vaí*), a partir de la forma *Benisselim*, i casualment s'acosta més a la forma àrab clàssica que no pas les formes antigues documentades. Al segle XVII, en canvi, es percebia encara el resultat dialectal de la imela, *S'lim* > *Silim*, com succeïx també en la forma paral·lela *Benissili* —viva encara a la Vall de Gallinera—.

Bijauca [*Bijauca*, *Vijauca*, *Villauca*: 1612]. Actualment es pronuncia [bi>d?Zçwka]; i molt més minoritàriament també [bi>d?ZEwka] o [bi>d?Zawka]. Al segle XVII designava una partida, un coll (a l'indret conegut actualment com *ses Saleretes des Pou*), un barranc (dit hui *des Fondo des Pou*) i unes muntanyes (les *montanyes de Bijauca*; les actuals *penyes de l'Albicà*; no sabem si també es referien a l'actual *Solana de Bijauca*). El seu nom no ha estat interpretat satisfactòriament; encara que en Joan Coromines l'ha identificat com a arabisme relacionat amb la forma *djawq* 'colla' (*OnCat*, II: 315).

Binarreal [*Benirreal*, *Beni Real*, *Veni Real*: 1612; *Benirial*: 1617]. El nom actual d'aquesta partida, *Binarreal*, difereix una mica de la forma documentada antiga, que denominava també, com actualment, una partida, un barranc i una font, i, a més, un corral. El segon element es pot interpretar com *ar-riyad* 'l'hort' o com *ar-rahal* 'la finca', però no entrarem pas ací en polèmica. La font de Binarreal es coneix actualment com *sa Font Grossa*, o amb l'arabisme *s'Assut*.

Binortell [*Beniautey*, *Veniautey* / *Beniautell*, *Veniautell*: 1612; *Benihortell*,

¹⁵ Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

Beniortell: 1679/AMG; *Biniortell*: 1680/AMG]. Es tracta de l'actual partida i font anomenada *Binortell*. Es veu clarament que aqueix nom prové de la reinterpretació a partir del català d'un nom àrab que en principi era *Beniautei*, amb el característic element inicial *beni-* indicador d'un determinat origen clànic. Ja en el segle XVII, a causa del seu caràcter de terra d'horta, la segona part *Autei*, que ja oscil·lava amb *Autell*, es va entendre com a *Hortell* 'hortet'. La variant *bini-* per *beni-* es deu a una assimilació de caràcter popular que explica diverses evolucions tarbeneres: *Binarreal*, *Binortell*. | «*Más cinco vancales tierra campa en Veniautey, que-s 12 f[anegas], tiene 6 almendros, dos çiruelos y un çereço y un açebuche*» [1612/ARV: 13].

Es Birlam [*Mil·lan*, *Milan*, *Mil·là*, *Milà*: 1612; *Mil·lam*, *el Milán*, *Milán*: 1616; *Mirlam*: segle XVIII]. Al segle XVII estava associat a unes construccions anomenades corrals que devien tractar-se més aviat de ruïnes d'un despoblat (*senda del corral de Milà*: 1612/A: 155; *camí dels cor[r]als de Mil·lan*: 1617/AMG). Encara que també designava l'extensió de terme en què es trobaven aqueixes construccions; per exemple, s'anomena el *coll de Mil·là* («coll de Milla»).¹⁶ Al segle XVIII encara eren apreciables aqueixes ruïnes, segons ens indica Mn. Francisco Escrivà, rector de Callosa: «*Y a Occidente [hay] otro lugar derruido, a la misma distancia [a medio quarto], llamado Mirlam*». ¹⁷ L'actual partida anomenada *es Serral* deu ser la successora de l'antic *Mil·lam*; actualment *es Birlam* i *es Birlamet* són uns paratges situats dins d'aqueixa partida. La documentació ens indica, com hem vist, que la forma més antiga d'aquest topònim era *Mil·lam* (i no *Bislam*, com proposa en Coromines). Segons s'exposa a l'OC (III: 26), la seua etimologia s'hauria de relacionar amb l'origen del topònim *Bil·la* de la veïna localitat de Castells (<llat. VILLA) o amb el nom d'una alqueria de la Vall d'Ebo que compta també amb una gran quantitat de variants formals a través dels temps (*Bixbella*, 1369; *Bexbilan*, 1391; *Bisbilim*, 1535, 1574; *Bisbilan*, 1622; *Villans*, 1744).¹⁸ Encara que davant de totes aquestes formes hi ha una oclusiva bilabial, que a Tàrbena, curiosament, és de documentació més tardana. La forma viva actual presenta una dissimilació de líquides *-l-l-> -r/-*, com succeeix localment també en alguna altra paraula (com ara, *camamirla*); encara que no és un fenòmen general, ja que majoritàriament sol conservar-se la doble ela: *espatlar*, *guatla*, *-metla*, *vetlar*...

Favara [*Favara*: 1612/AP; *Fabara*: 1612/ARV]. Topònim actualment desaparegut. Designava una partida situada, més o menys, entre les actuals Foia i Mallada. El seu nom ve de l'àrab *fawwara* 'font', que ha donat nombrosos topònims majors i menors (a la Marina hi ha, com ara, *la Favara* a la Nucia; *Favara* a Pego). Sense dubte al·ludia una font destacada, com podria ser, per la situació, l'actual *fonteta d'en Benijam*.

Garx. És el nom d'un castell, una vila i una vall castral que en 1273 el rei Jaume I concedí al bisbe i capítol de València. En el segle XVII només es conservava als documents el nom medieval del castell («*Terram sive bançalia posita sub castellum de Garche*» [1616/B]), en canvi, la vall ja s'anomenava *Bolulla*, el nom de l'única alqueria que es repoblà. Actualment és el nom d'una partida que s'estén entre els termes de Bolulla i de Tàrbena, en què hi ha les ruïnes del castell (a *sa penya des Castellet*, segons es diu a Tàrbena). Ve de l'àrab *gardj* 'costera'. En època medieval presentava diverses variants gràfiques: *Garg*, *Garchi*, *Garig*, *Garch*.¹⁹ | «*In partita vulgo dicta de Garx confrontato cum terra vidue*

¹⁶ 1612/A: 154.

¹⁷ López 1918: 56.

¹⁸ Torró 1985: 244.

¹⁹ Sanchis: 242.

Sa Fonteta d'en Benijam.

Mesquida et cum termino loci Bollulla» [1649/AMG].

Lo Massil [*partida del Macil, cabeçol del Macil: 1612/AP; lo Macil: 1618/APT*]. Al segle XVII era una de les partides més importants del terme de Tàrbena, situada devora la població principal. El poble actual de Tàrbena s'ha construït en bona part damunt d'aquesta partida i turó, però, curiosament, s'ha perdut com a topònim, encara que s'ha mantingut com a nom comú. Al parlar tarbener actual la paraula *massil* significa 'tros de terra proper al poble', i forma part d'alguns microtopònims que designen determinats paratges pròxims al poble, com *es Massil des Pou, es Massilet...* El seu origen està en la paraula *al-massil* 'el barranc', i sospitem que devia referir-se al barranc actualment canalitzat que travessa una part del poble i que es coneix actualment com *sa Volta*.²⁰ Ja en el segle XVII hi ha indicis de la disgregació d'aquest topònim a partir d'un genèric pluralitzat (hom parla, com ara, de *la senda dels Masils* [1639/AMG] o de *la partida dels Masils* [1690/AMG]) i en una sèrie de subtopònims assimilats a uns nous punts de referència més explícits (com és el cas del *masil dit del Llogaret* [1654/APT], que es correspon a l'actual partida del Llogaret, al costat de la part del nucli urbà que es coneix també com *el Llogaret*; i *lo masil qu'està de front de la era* [1659/APT], i així mateix, per extensió, *lo masil del lloc de dalt* [1654/APT], també anomenat *masil de la Yglésia* [1672/APT]).²¹

Lo Massil Alquenèssia [*barranch del Macil Alquenèsia: 1612/AP; una oya que se llama Maçil Alquenésia: 1612/ARV*]. Es tracta d'un preciós arabisme actualment desaparegut. De localització imprecisa, encara que la documentació l'esmenta entre l'Albicà i sa Font Blanca. El seu ètim és l'àrab *massil* 'barranc' + *al-kanisa* 'l'església'. Com és sabut,

²⁰ Pronunciat [ˤbçlta].

²¹ APT, *Llibre de la iglésia parrochial y pobres de Tàrbena. Entrades y exides de les rentes: fols. 164v i 166v, 108v, 154v, 35v.*

indica la presència de ruïnes considerades com a venerables pels àrabs; possiblement un lloc de soterrament o de culte preislàmic.²² A la població veïna de Parcent perviu un topònim amb el mateix origen: *la Canèssia / les Canèssies*.

Es Massilcamp [*Macil Alcamp*: 1616/A, *partida del Masil Camp*: 1649/AMG, *lloma del Masil Camp*: 1677/AMG]. Actualment sol dir-se *el Campo*, una forma que pareix que no es correspon als topònims arcaïtzants que conserven la *-o* romànica precatalana, com ens ho demostra la documentació; a més, una petita part de la població encara utilitza la versió antiga: *es Massilcamp*. Aqueix topònim presenta un primer element *massil* que pot interpretar-se tant a partir de l'àrab *massil* 'barranc' com *manzir* 'distància recorreguda' o *manzil* 'parador devora d'un camí' (ben possible, ja que és proper del coll de Rates). El segon element, tanmateix, és interessant com a llatinisme fossilitzat. La toponímia derivada conserva també la forma antiga: *coveta des Massil, lloma des Massilcamp*. | «Un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida del Masil Camp» [1649/AMG]

Es tossal d'en Polupi (o **es tossal d'Alpolupi**).²³ No hem trobat referències documentals antigues d'aquest orònim. Es tracta del gentilici àrab de *Polop*, una població de la mateixa comarca, *polūpī* (*OnCat*, VI: 252); curiosament documentat entre els cognoms d'alguns moriscs de la Marina al segle XVI.²⁴ Una de les variants locals l'assimila a un sobrenom, precedit per l'article personal (a la veïna població de Benigembla, on no fan servir l'article personal, en diuen *l'altet de Polupi*; segons arplegà en Joan Coromines; *loc. cit.*).

La Ràbita [*la Ràvita*: 1612; *la Ràbita, la Ràpita*: 1616]. Es tracta d'un interessant topònim que malauradament no es conserva, i pel que fa a la seua situació hem d'interpretar provisionalment que era l'actualment anomenada *penya d'en Xiula* o *Corral d'en Pau*. Al segle XVII designava una partida, una elevació (dita *penya, tossal* o *penyó*) i un barranc. El seu ètim és l'àrab *ribat*, 'lloc d'oració, caserna'.

El Rafalet [*lo Rafaler*: 1581]. Es documenta ja en el segle XVI com una partida en què el senyor de Tàrbena tenia un ametleral («tenia un ramat de vaques en Tàrbena y fea plantar ametllers en lo Rafalet de Tàrbena a dos moros que tenia».)²⁵ El seu nom és un diminutiu de *rafal*, l'evolució catalana de l'àrab *rahal* 'finca'.

La Soloja [*Soroja*: 1527; *Soraya*: 1535; *Soroja*: 1562; *la Seroja, la Serolla*: 1612; *la Soroja*: 1616/A].²⁶ Nom d'una antiga alqueria de la vall de Garx (posteriorment, Bolulla). Actualment és una partida que s'estén entre els termes de Bolulla i Tàrbena. Pel que fa al topònim, les formes sis-centistes són més properes a les versions bolulleres actuals (*la Saroja, la Seroja*) que a la tarbenera;²⁷ la variant *Serolla* a banda d'una defectuosa representació gràfica potser és també una reinterpretació.²⁸ Una sèrie de topònims valencians paral·lels (*Soroixa*, a Picassent, Montserrat; *Sarroja*, a Torre dels Domenges) han permés a

²² Bramon 1992: 42-44.

²³ Hem transcrit *d'Alpolupi*, mantenint l'article àrab aglutinat, tot i que la fonètica sintàctica del parlar local només permet realitzar [to»sal del po»lupi]; seria preferible escriure *del Polupi*?

²⁴ En 1554 hi ha entre els propietaris de béns a Murla en Joan *Palopi* de Benimaurell (Giner 1995: 247).

²⁵ Salvà 1960, I: 58.

²⁶ Les formes de 1527 i 1562 procedeixen de llibres de visites parroquials, segons la transcripció que en va fer l'historiador Adolf Salvà per a la seua inèdita *Noticia historica del valle de Bolulla y Garig*, 1935, que es pot consultar a la Biblioteca Valenciana (manuscrit núm. 485); agraïm la informació a na Maria Isabel Guardiola. La forma de 1535 procedeix de Sanchis: 154.

²⁷ El cadastre més antic de Bolulla (datat en 1911, amb còpia feta als anys 50) fa servir les formes *Sarocha* i *Soroja*, segons ens indica na Maria Isabel Guardiola; curiosament, el cadastre antic de Tàrbena (dels anys 10 del segle XX) també registra la forma *Soroja*.

²⁸ Potser influïda per les formes *serola, sorolla*, variants dialectals valencianes d'*atzerola*.

en Coromines (*OnCat*, VI: 452) d'interpretar-lo a partir de la forma *surudj*, el plural de la paraula àrab *sardj* 'sella de muntar', que devia designar una formació orogràfica que recor-dava aqueix aparell; no hem de veure ací, per tant, una *sort roja* evolucionada a *saroja* (<*sarroja* <*sorroja* <*sort roja*), com ha succeït amb *les Sarroges* d'Ulldemolins, ja que la *o* és tancada.²⁹ Però cal tenir també en compte l'estranya variant *Soraia* (potser hàpax), que ha estat relacionada per en Coromines amb el topònim també valencià *el Solatx* (de Betxí), i interpretada com una evolució de la forma àrab *suraydj*, un diminutiu de *siradj* 'llàntia', amb el valor de 'punt alt apte per a posar-hi almenares' (*OnCat*, VI: 452); si no és que es puga tractar d'una derivació del gentilici *suriya* (vegeu *OnCat*, VII: 163). Ja hem fet referència a la problemàtica de les fonts per a l'estudi de la toponímia d'origen andalusí; caldria disposar d'una documentació més antiga per arribar a conèixer quina és la veritable forma primitiva i, per consegüent, quin és l'ètim més encertat.

Sacos [*Xacos*: 1321; *Sacos*: 1612; *partida del barranch de Sacos*: 1621/AMG]. Nom d'una partida que s'estén entre els termes de Tàrbena i de Callosa d'en Sarrià i d'un barranc que rep el qualificatiu de *riu de Sacos*. Es tracta d'un dels topònims de documentació més antiga. Apareix anomenat entre les possessions que en Bernat de Sarrià cedí *mortis causa* a l'infant Pere, comte de Ribagorça, el 12 d'agost de 1321.³⁰ En aquell moment es deia *Xacos*, una forma que pot interpretar-se més fàcilment a partir de l'àrab *xaqq* com a 'gorg, pas estret' (*OnCat*, VIII: 107). L'evolució actual s'ha degut produir per la similitud amb *sac*.

Es Xiquirimí [*partida dicta Xicalami, saxi de Chacalim*: 1616/A; *Chirimi*: 1616/B; *Xacarami*: 1677/AMG]. Nom d'una partida d'escassa extensió situada al costat de Picassàries. Els establiments de 1616 indicaven clarament l'existència d'una partida que era «*hereditatem quam solebat esse del dixer alias Chirimi*» [1616]. És a dir, el topònim ens recorda el nom del seu antic amo morisc, encara que, contràriament al que podríem imaginar, la forma actual està molt més acostada a l'antic cognom morisc que a les variants que ens ofereixen els escrivans. En efecte, es documenta un morisc anomenat *Lluís Chiquirrimí* entre els habitants o propietaris de terra a Murla (1547, 1554) i entre els habitants de Mosquera (actual deshabitada situada al terme d'Alcanalí) en 1600, 1602.³¹

Topònims d'origen romanc

La Caiguda [*Partida de la Cayguda*: 1612/AP; *la Ca?da*: 1612/ARV]. En un dels texts consultats es parla de «la partida de la Cayguda, en front de Benirreal» [1612/AP: 171], que fitava amb el barranc de Binarreal. Podríem pensar que es tracta del precedent immediat de l'actual partida dita *sa Foia*. Entenent que el genèric *foia*, típicament valencià i tortosí, no significa ací 'clotada' sinó 'costera conreada que conté una sèrie de bancals escalonats' (veg. *DCVB* s. v. *foia*).

Canilles [*font de Canilles*: 1612/AP; *fuelle de Canillas*: 1612/ARV]. El nom d'aquesta partida conserva una derivació arcaïtzant de la forma llatina CANNELLAS 'canyetes'; sense palatalitzar, amb un sufix actualment fossilitzat. Mossarabisme?

Caudet [*barranch dit de Caudet*: 1612/AP]. Nom desaparegut d'un barranc que pareix que fitava amb l'Alcúdia. El topònim sembla coincidir (encara que no tenim suficients dades per aclarir-ho i les fonts no són directes) amb el nom d'un barranc transcrit com a *Caudet* o *Caudell*, devora la partida de l'Albicà [1616: 218, 223]. Potser es tracte d'un

²⁹ Amigó 1999: 20.

³⁰ Orts 1987: 11-12.

³¹ Giner 1995: 246; Monserrat: 590-591, 597, 603.

derivat del terme llatí CAPUT AQUAE, amb el sentit de ‘punt d’on arranca una font o un torrent’, que ha donat nombrosos derivats per tota la península. Encara que el resultat vocalitzant *cau-* és més habitual de l’àrea castellana; excepte algun cas com la *font de Caudet* de Novelda (*OnCat*, III: 163-164). I «Tretze bancals de terra en la partida de la Alcúdia [...] afronten ab un matorral y ab una garrofera borda y ab lo barranch dit de Caudet de part altra» [1612/AP: 191].

La Cova [*la Cova*: 1612/AP; *la Cueva*: 1612/ARV]. No té res a veure amb l’actual topònim designat *sa Cova*. Al segle XVII s’anomenava així una partida i un punt elevat (*serra de la Cova*) situats prop de la Font Blanca, de front a l’Albicà. Podríem aventurar que es tracta de l’actual *tossal de Parelles*?

Coll de Rates³² [*Coll de Rates*: 1400; *Rates*: 1612]. Al segle XVII el topònim *Rates* anomenava una partida i un barranc. Com succeí amb la Creu (veg. *la Creu*), la gran importància d’aquest coll o port de muntanya que comunicava la Marina septentrional i meridional va fer que aqueix punt de referència (el coll de Rates) aprofitàs per a situar tota la partida i, per extensió, els elements geogràfics immediats. Com en el cas de la Creu ja hem observat també indicis ben primerencs d’aquest desplaçament metonímic (observeu, si no: «*montaneas del coll de Rates*» [1616/A]; «un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida de Coll de Rates» [1650/AMG]). Ja hi ha documentació medieval del coll com a punt de referència geogràfic; per exemple en el *Libre de la col·lecta dels morabatins que al batle de Callosa són tenguts de pagar los moros dels seus lochs de les montanyes del coll de Rates* (1409).³³ Actualment el topònim a Tàrbena no va precedit per article i es pronuncia amb un sol colp de veu i, curiosament, per referir-se concretament al port de muntanya, es fa servir una tautologia: *es collaret de Coll de Rates*, que aplega una variant diminutiva del castellanisme *collado* i l’apel·latiu català *coll*, ací fossilitzat.³⁴ L’origen de la paraula *Rates* va ser interpretada per en Coromines com un derivat molt conservador del plural de la paraula llatina RATIS ‘bosc’ (*OnCat*, VI: 348); i per tant, contràriament a la interpretació popular, no té res a veure amb animals rosegadors ni amb bandolerisme.

Es Coll de sa Creu [*la Creu*: 1612/AP]. Als documents de la primeria del segle XVII s’esmenta la partida de *la Creu*, i, per extensió, la *muntanya de la Creu* (l’actual *tossal Gros*), el *barranc de la Creu*, la *comada de la Creu*, i el *coll* (o *collado*) *de la Creu*. Però la importància del coll com a punt de referència (era un pas destacat en l’antic camí Real de València, *es camí des Arrieros*) féu que es prenguéssim com a referència per anomenar la totalitat del tros de terme (veg. *Coll de Rates*). Ja hi ha indicis primerencs d’aquesta evolució: «Un tros de terra seca situat y posat en lo terme de la present vall de Tàrbena en la partida del coll de la Creu» [1650/AMG].

L’Escorredor [*partida del escorredor*: 1612/AP]. Topònim desaparegut i de localització molt imprecisa; només sabem amb seguretat que era devora el camí Real.

La serra del Ferrer [1612]. Al segle XVII (*serra*, *penyes*, *muntanya*) designava les muntanyes que actualment a Tàrbena diem *penyes de s’Ombria*. Existia també una *partida de la falda de la serra del Ferrer* o *davall la muntanya del Ferrer* [1612/AP: 165] o *foia del Ferrer* [1616/A], que estava situada davall d’aqueixa serra (una denominació paral·lela de

³² Pronunciat [kuʎde»rates].

³³ N’hem consultat l’estudi d’en Felip Mateu.

³⁴ Noteu així mateix l’evolució fonètica *collader* > *collaret*.

l'actual partida de *ses Ombries*). És interessant la pèrdua local d'aqueix nom, que ja hem trobat documentada al segle XVIII i que contrasta amb el seu manteniment en la cartografia oficial i en les poblacions de la redolada.³⁵

Sa Font Blanca [*la Font Blanca, partida de la Aigua Blanca*: 1612]. Nom d'una partida i barranc que en el segle XVII tenia la doble forma *Font / Aigua Blanca*. Deu el seu nom a un jaciment d'algeps. Actualment la font s'anomena, *sa font Salada*.

L'Hostalet [*Ostalet de Tàrbena*: 1381; *Hostalet de la Vall*: 1445; *l'Hostalet*: 1612]. Topònim desaparegut. En els segles XIV i XV anomenava una alqueria de la vall de Tàrbena.³⁶ En els primers documents del segle XVII designava només una partida, de situació bastant precisa devora l'antic camí de València conegut hui com *camí de ses Roques*. I «Item 14 bancals de terra campa en la partida del Hostalet continent en si quinze fanecades ab uns amel·lers y una garrofera, segons afronten dos parts ab camí de València y ab barranch que baixa del Alvicà y ab escorredor de la font de Beniautey de part altra» [1612/AP: 160].³⁷

La Murta [1612]. Coincideix plenament amb el topònim actual. Es tracta d'un dels topònims anteriors a la repoblació del segle XVII que solen conservar els articles derivats de ILLE, ILLA, i no s'han adaptat al sistema illenc (veg. les conclusions). Al segle XVII es referia a una partida, una font, una bassa, un barranc i un camí.

L'Oliva [*barranch de la Oliva*: 1612/A; *partida de la Aceytuna*: 1612/ARV; *la Azeytuna, torrente de la Azeytuna, barranch de la Aceytuna*: 1616/A]. Nom d'un barranc i partida situada aproximadament entre els barrancs de Benirreal i de la Creu. Només hem trobat documentada una volta la versió catalana; per tant no sabem fins a quin punt és més fidel la versió castellanitzant que dona el text llatí, també més arabitzant. No seria tanmateix un desfici si tenim en compte que existeix, com ara, el *Pla de l'Asseituna* a Agost; o *l'Asseit* a Nules i a Bufali.³⁸

Parelles [*Palletes*: 1404; *Parelles*: 1612; *Parejas*: 1616/A]. En un document de 1404 en què es tracta el tema polèmic de l'entrada dels bestiaris de Tàrbena en terme de Castells, s'esmenta l'abeurador de *Palletes*.³⁹ Dins de les resolucions que prenen els representants de les dues comunitats hi ha l'ús exclusiu d'aquest abeurador per part dels tarbeners.⁴⁰ Aquesta és la primera documentació del nom de la partida anomenada actualment *Parelles*, d'una sèrie de topònims derivats (*es tossal de Parelles, sa Solana de Parelles, sa Pujada de Parelles*). Podem encetar la interpretació de la forma antiga a partir de la paraula catalana *pala*, que significa 'costera no només quasi vertical sinó llisa', usada sobretot al Pirineu i Prepirineu, que possiblement es refereix a la Solana de Parelles (ja documentada al segle XVII com a *montanya de Parelles*).⁴¹

Santa Bàrbera [*partida de santa Bàrbera*: 1612/AP]. L'origen d'aquest topònim està lligat al nom del castell de Tàrbena, que en el segle XVII es deia *castell de Santa*

³⁵ La denominació local ja apareix en una descripció del terme de Tàrbena del segle XVIII del rector de Callosa, Mn. Escrivà: «*por Levante tiene el monte Bernia y el monte llamado Umbría, que tira de Oriente a Norte*» (López 1918: 56). Així mateix apareix la forma *Peñas de la Ombría* en la descripció de Tàrbena que hi ha al *Diccionario geográfico-estadístico-histórico* d'en Pascual Madoz (Madrid, 1849); hem consultat la còpia facsímil del partit judicial de Callosa d'en Sarrià (París-Valencia, 1995: 4, 5).

³⁶ Torró 1988/89: 80, Boluda-Galiana-Pons 1991: 20.

³⁷ Potser siguen les ruïnes que en el segle XVIII encara eren visibles i anomenades, segons Mn. Francisco Escrivà, rector de Callosa, *Benissalim*: «*hacia el norte ai un lugar derruido, a medio quarto de Tàrbena, llamado Benissalim*» (López 1918: 56).

³⁸ Iborra-Jover 1991: 450; *OnCat*, II: 265.

³⁹ Per a la correcta lectura d'aquest topònim hem d'agrar la col·laboració d'en Josep Torró.

⁴⁰ ARV, Mestre Racional 9568, f. 133; esmentat dins Campón 1988/89: 71.

⁴¹ DCVB s. v. *pala*, 9; *DECat*, VI: 180-181; *OnCat*, VI: 118; Domingo 1997: 121-122.

Bàrbera, i al de la muntanya sobre la qual es trobava: *peña de Sancta Bárbara*, *cabeço de Santa Bárbara* [1612/ARV] o *penya del Castell* [1612/AP], segons els nostres documents (actualment s'anomena *sa Caseta des Moros*, el castell i el tossal). La raó d'aquest hagiotònim es troba en l'advocació de l'antiga capella del castell, que en el segle XVI mudà a santa Bàrbera, la patrona actual del poble.⁴² Per identificar el tros de terme de dessota el castell per llevant la documentació parla de la «partida de davall del castell de Santa Bàrbera»; i, de manera simplificada, «partida de Santa Bàrbera».

El Somo. No coneixem documentació antiga d'aquest orònim que al segle XVII no estava encara comprés dins del terme de Tàrbena. Presenta una solució no catalana de la forma llatina SUMMU(M). Potser és un arcaisme de tipus mossàrab, que es retroba en diversos indrets valencians meridionals (*OnCat*, VI: 456).

La Travessa [*camí de la Travessa*: 1612]. Topònim viari desaparegut, es correspon a l'actual carretera comarcal Tàrbena-Castells en el seu pas als peus del Pinyol Roig. Devia ser un camí secundari cap a Bijauca; alternatiu del camí Vell de Castells, que prenia l'aiguavessant oest del Pinyol Roig. Donà nom a la cova que hi ha a sa Foia d'en Soler: «*in partita de la foya de Soler sub cova de la Travesa*» [1616/A: 202].

Ses Vinyes [*les Vinyes, toçal de les Vinyes, coll de les Vinyes*: 1612]. Nom d'una elevació abancalada per l'aiguavessant nord, als peus de la qual està construït el poble.

Xintes [*Chintes*: 1612; *Xintes*: 1616, 1618]. Aquest és el nom antic, i desaparegut, de l'actual partida i elevació de *sa Montanya*. El nom podria interpretar-se com la forma de plural llatina CINCTAS 'cenyides', arcaïtzant, amb una pronúncia precatalana amb palatal per al grup inicial *ci-*. Devia fer referència al caràcter d'aïllament de les penyes per la fondària dels barrancs que quasi les volten. | «Sinch bancals llarchs que estan a la senda que va a la muntaña dita de Xintes» [1618/APT].

ELS TOPÒNIMS CREATS A PARTIR DEL SEGLE XVII

L'efervescència toponímica dels documents

Hem pogut comprovar com la toponímia referida a les partides es conservà encara en la documentació del procés d'establiment dels colons repobladors amb una gran riquesa. No podem dir el mateix pel que fa a realitats més petites com paratges concrets dins de les partides, penyes, coves, fonts... Observem que hi ha una gran imprecisió en la designació d'aquests referents que, tanmateix, són importants per a situar i delimitar de manera inequívoca les terres que s'atorgaven a cada repobrador.

Per exemple, és bastant freqüent en la nostra documentació l'ús del recurs de l'associació amb determinats punts de referència especialment visibles o aclaridors per localitzar determinades partides de les quals no hi ha (o no se sap) un nom més concret. Hi ha la fórmula *partida (de) davall de: partida de davall de la muntanya del Ferrer, p.d.d. del castell de Sta. Bàrbera, p.d. la hera del lloch, p.d. de la font de Beniautell, p.d. del corral del Rafalet, p.d. del toçal de les Vinyes...* O bé la fórmula *partida damunt de / del alt de: partida damunt lo camí de València, p.d. de la cova, p.d. de lo penyàs de la edra, p.d. la font de Benicelim, partida del alt del toçal de les Vinyes, p.d.a. de les penyes de Chintes, p.d.a. del alt del barranch de la Creu, p.d.a. del barranch de Parelles, p.d.a. del camí de Vijauca, p.d.a. del Macil, p.d.a. del barranch de la Murta, p. en lo alt del Rafalet...* En ocasions es destaca només la proximitat a un lloc: *una*

⁴² Signes 1992: 25.

oyeta [sic] al costat de la font Blanca, partida prop de la font, partida darrere cases...

Com podem veure, els podríem considerar més que com a veritables topònims, com a *pseudotopònims*, ja que no es tracta sempre de formes fixades sinó de fórmules provisionals només aprofitables en la primera documentació. Amb el temps es crearen noms particulars per als indrets que calia definir amb precisió, la resta s'assimilà al topònim que prenien com a referència. Hi ha, tanmateix, casos en què aqueixes fórmules s'han tornat veritables topònims (veg. dins 1.3. *la serra del Ferrer*) i que, a més, han sobreviscut fins ara (veg. dins 1.3. *Santa Bàrbera*).

La manca de microtopònims referits a determinades formes de relleu o a elements petits com fonts, coves..., es fa molt evident en les descripcions que es lligen als primers documents, amb la seua característica provisionalitat toponímica. Observeu, si no, com es fa la localització d'aquest tros de terra:

«Quatre bancals de ferreginal en la partida del Macil continents en si cinch fanecades ab cinquanta ammel-lers, cinch oliveres, tres figueres y una carrasca, segons que afronten de una part ab una *muntanya que y a tres tronchs de oliveres y carrasques* y ab terra de Miquel Solivera senda en mig, y ab una *penya gran* de altra part" [1612/AP: 157].»

La quantitat d'aquestes fórmules identificadores que uneixen a un apel·latiu genèric un determinat complement (com les que hem subratllat dalt; i també *serra de la cova* —ja esmentada—, *partida del barranch dels olms*, *font del àlamo*, *font del espí*, *font del olm*, *cabeçol dels pins*, *montanya que té un pi*, *muntanya de argilagues*, *penya que té edra*, *ribaç de la perera*, *una peña q[ue] ay un cereso*, *peña redonda*, *cueba de la yedra*...) ens permeten d'avaluar amb molta claredat fins on arribà la pèrdua del bagatge toponímic anterior a l'expulsió. En pocs casos es devia tractar de veritables topònims. La relació humana amb aqueixos indrets els acabà identificant a un nom perdurable; moltes voltes els actuals topònims són hereus d'aquest mateix procediment tan senzill d'unir als genèrics qualificatius que facen referència: al color (p. ex., *es tossal Groc*, *sa Foia Roja*), a la forma (p. ex., *es tossal Redó*, *sa Mallada Plana*), a la vegetació característica (per ex., *sa penya des Pinets*, *sa font des Taronger*...)

No es consolidà tampoc aquesta toponímia provisional, llevat d'alguns casos ben concrets. L'anomenada *fonte del Ovi* [1616/A: 204] reapareix en la documentació més tardana com *la font dels Olbis* [1670/AMG], que concorda perfectament amb el nom actual d'una font i partida: *sa Font des Olbis*. Així mateix succeeix amb *la font d'Enmig*, el nom de la qual encara perdura hui:⁴³ es deia *d'enmig* perquè estava situada entre les dues poblacions de la vall, devora el camí sobre el qual posteriorment es construí el carrer *de sa Font*.⁴⁴ En altres casos el precedent és menys precís, com ara, *la peña colorada* [1612/ARV: fol. 27v] de dalt de l'Albicà, que deu ser l'actual *Pinyol* (o *penyol*) *Roig*.

Es podia donar també el cas de la identificació d'un determinat tros de terra amb el seu amo, bé perquè era la seua única possessió o allà on tenia més propietats, bé perquè l'amo era un personatge singular. Així, als establiments de 1612 es parla de *la terranova d'Ivanyes*, que pertanyia a en Bernat Ivanyes, el notari redactor de la carta pobla, un funcionari a qui correspongueren propietats a la vall de Tàrbena, encara que habitava a Gandia:

⁴³ Encara que en l'actualitat fa referència a una font que es va canalitzar a la primeria del segle XX. La font antiga estava situada prop de l'actual, en el mateix carrer, en un lloc on ara hi ha cases construïdes.

⁴⁴ Observeu aquest text: «En la partida del Macil, en *la font de en mig* [...] afronten de una part ab la mateixa font y ab camí que va de un lloch a altre» [1612/AP: 179].

potser és el nucli de l'actual partida de *Casivanyes* (<*Casa Ivanyes*). Als establiments de 1616, sis anys després de la primera carta pobla, el nombre d'heretats associades a un determinat personatge forà és més gran: *partida Picassàries*, *partida de la foya de Soler*, *terra nova de Abarques*, *terra Jaume Saxa* i *ovile del Sastre*. Les dues primeres són les més anomenades i les que veritablement tingueren transcendència. Ja ens hem referit a l'origen del topònim Picassàries (veg. dins 1.2 *Beniguaima*); el cas de la foia de Soler devia ser similar: un terratinent absentista, que no tenim encara identificat, tenia arrendada una determinada partida del terme i el seu cognom servia per identificar-la; la fórmula s'acabà fossilitzant i ha arribat fins hui (actualment es coneix com *sa Foia d'en Soler*).

Topònims de documentació més tardana

Al llarg del segle XVII, ja ben consolidat el procés de repoblació, es documenten per primera volta alguns topònims els quals ja és arriscat de considerar com a anteriors a 1609, potser siguen ja de nova creació: *la partida del bancal llarch* [1690/AMG], *lo Llogaret* [1650/AMG], *la foia del Rafalet de la Yglésia* [1672/APT], *la partida del Vilage* [1686/AMG] —actualment es diuen *es Bancal Llarch*, *el Llogaret* (pronunciat [ʎofe»Ret]), *sa Foia Església* (o *Iglésia*, els menors de 70 anys), *es Vilatge*—. És interessant la forma *llogaret*, que a mitjan segle XVII designava una unitat menor de població de la vall (actualment és un barri del poble) i que, paral·lelament a *el Pobledalt*, ha conservat l'article literari administratiu. Vegeu el fragment en què s'esmenta aqueixa forma:

«Una casa situada y posada en la dita vall de Tàrbena en lo lloch nomenat lo Llogaret, segons que afronta en casa de Miquel Pont y en casa y/o solar de casa de la viuda de Jaume Cifra» [1650/AMG].

L'empremta mallorquina a la toponímia

L'impacte de la repoblació mallorquina en la toponímia d'algunes contrades valencianes ja ha estat objecte d'estudi d'alguns investigadors valencians i mallorquins.

En Josep Costa (1977-1978: 91) va retreure el possible origen mallorquí d'algunes formes toponímiques de la Marina, com la partida de *Saforna* (de Callosa) o la *bassa de Sineu* (de Pego).⁴⁵

En Jordi Colomina (1986: 671-672) ha estudiat apel·latius i formes lèxiques fossilitzades en uns quants topònims de Tàrbena i de la Marina Alta, com *garrigó* (*el Garrigó*, a la Vall de Gallinera; *es Garrigó*, a Tàrbena), *garriga* (*la Garriga*, a la Vall de Gallinera), *planiol* (*els Planiols*, a Llíber), *serral* (*es Serral*, a Tàrbena); *seguer* (*es Seguers*, a Tàrbena). L'aportació de Mas-Monjo (2000: 121-122) s'ha fixat sobretot en la formació de topònims a partir de cognoms vinguts de Mallorca.

La darrera aportació és el treball d'en Vicenç Rosselló *La geografia i la toponímia de Mallorca i la Marina* (2003), que s'ha centrat detalladament en aquesta qüestió. Ha distingit tres tipus de topònims que puguen tenir algun lligam amb la toponímia de l'illa de Mallorca:

—Les paraules genèriques que són més habituals per a un català de Mallorca. Geoformes: *arenal*, *cocó*, *coma*, *costera*, *pedrissa*...; vegetals: *calcida*, *carritxar*...; explotacions agràries: *rota*, *sort*...

—Determinades solucions fonètiques o morfològiques especials, com *Asbardalet*

⁴⁵ En Vicenç Rosselló i en Joan Veny tornen a referir-se a la bassa de Sineu —o *del Sineu*— i al riu Sineu de Pego (documentat aquest darrer en 1733), els quals, si pogués demostrar-se que de veritat provéien d'un sobrenom gentilici, serien un cas rar de toponímia mallorquina trasportada al País Valencià (Rosselló 2003: 641; Veny 2003: 714).

(Pedreguer), *Ascassar* (el Poblenou de Benitatxell), *Portitxol* o *Portitxolet* (Benissa, Teulada, Xàbia)...

—Uns quants topònims *evocadors* perquè contenen una sèrie de «ressonàncies culturals» que poden ser indicadors d'un mallorquinisme (tot i que el mateix geògraf és conscient del caràcter extremadament subjectiu del criteri adoptat). Aquests topònims són referents paisatgístics: *buscarró*, *crestall*, *planissa*, *puig*, *pujol*, *torrent*, *xap*... Ens parlen de determinades activitats humanes: *camada*, *cortó* (<*quartó*>), *eixeremat*, *figural*, *rota*... Contenen determinades solucions lèxiques «arcaïtzants» dins del context general del valencià: *ase*, *coll*...

Hem de mantenir, però, les necessàries reserves davant d'alguns d'aquests plantejaments, a voltes una mica impressionistes. Si analitzem detingudament els topònims i apel·latius adduïts per en Rosselló ens adonarem que no sempre es pot plantejar un origen mallorquí com a explicació de les similituds que se'ns presenten, ja que, en efecte, molts ni són exclusius de la Marina ni de les Illes i, a més, hi pot haver documentació anterior al segle XVII.⁴⁶ De tota manera considerem que és molt enriquidora aquesta visió del paisatge toponímic de la Marina valenciana feta «des de fora» per un mallorquí (i més encara si es tracta d'un geògraf, com és el cas que ens ocupa). Sense dubte reproduïx la sensació de familiaritat que experimenta un mallorquí en estudiar aqueixa comarca:

«És clar que la major part del fons toponímic comú prové del Principat i no fa més que confirmar la unitat lingüística dels Països Catalans. Jo diria, tanmateix, que a la Marina i les Illes hi ha més *pedrissos*, *rotes*, *sorts* i *torrents*, per exemple, que en altres contrades».⁴⁷

Tot seguit ens referirem concretament al cas de Tàrbena. Els únics toponímics tarberners que es puguen considerar mallorquinitzants estan formats o a partir d'una paraula dialectalment característica de les Illes o a partir de llinatges vinguts de Mallorca arran del procés de repoblació:

Topònims que contenen mallorquinismes lèxics

Es Buscarró. La forma del nom d'aquesta partida coincideix amb una forma diminutiva mallorquina i menorquina de *bosc* que, a més, a Mallorca és pronunciada també amb [u].⁴⁸ Però, amb tot i això, no podem assegurar plenament que siga un mallorquinisme; si bé es retroba en altres punts afectats per la repoblació insular, com la Vall d'Ebo,⁴⁹ la seua difusió al País Valencià és prou més ampla; per exemple, l'*OC* (III: 24) ens dóna mostres de la Plana, a Borriol, la Pobla Tornesa, Cabanes, encara que d'explicació difícil.⁵⁰ Actualment és un terme opac, fossilitzat com a topònim.

Sa Falzia. En aquest cas el pretés mallorquinisme del nom d'aquesta partida i barranc és dubtós. En Coromines ja va explicar l'extensió de la forma *falzia* / *falcia*, tant

⁴⁶ Per exemple, el topònim *Portitxol* reapareix a Llombai, Ontinyent i Alacant (Casanova 1991: 579, Segura 1996: 309).

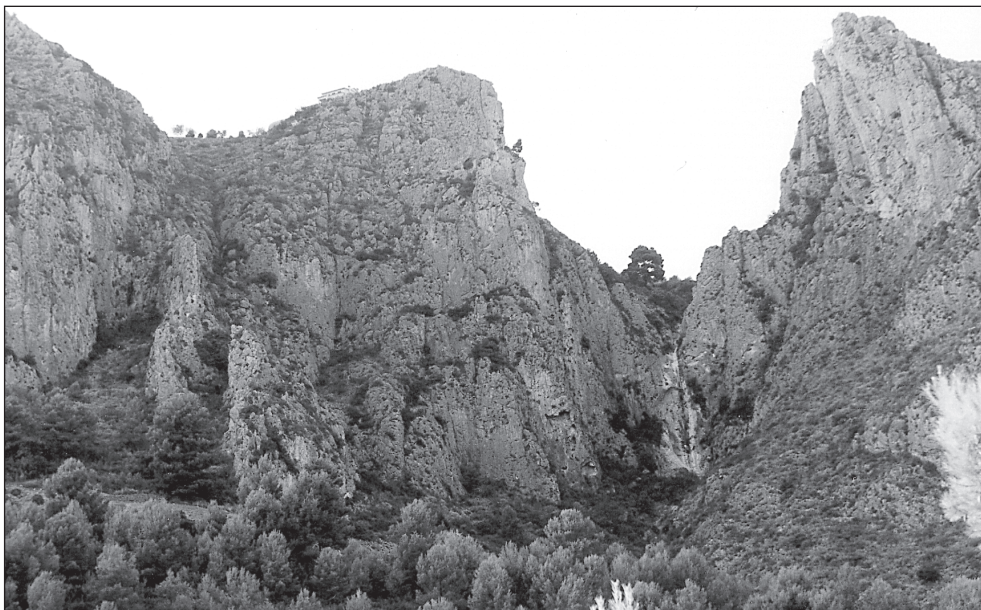
⁴⁷ Rosselló 2003: 643.

⁴⁸ Aguiló-Miralles 2004: 419.

⁴⁹ Moll 1991: 478.

⁵⁰ Les propostes etimològiques poden ser diverses i molt controvertides. A banda de «bosquet», és també un orònim i un terme geològic 'pedra de color groc vermellós amb vetes vermelles; pedrera de marbre' (DCVB). Presenta la variant *buixcarró* a Barxeta, Benigànim, Bocairent, Alcoi, Banyeres.

⁵¹ Coromines 1976: 33.

Es Lliset des Salt.

com a fitònim (<FILICICULA) com a zoònim (<FALCICULA), en lloc de les etimològiques *falzilla* / *falcilla*, com una dissimilació.⁵¹ Si consultem el DCVB, comprovarem que, en efecte, la difusió geogràfica de la terminació *-ia* no té a veure amb l'àrea dialectal de la iodització i no s'ha vist afectada pel blasme cultista. Pel que fa al valencià, tant en el nom de planta, que deu ser l'origen d'aquest topònim, com de l'ocell, els diccionaris antics l'arreglen des del segle XVI majoritàriament.⁵² Tot i això, si observem la seua extensió pel valencià meridional, ens sobtarà que a la Marina les poblacions més mallorquinitzants presenten la forma amb *-ia* (hi ha una isoglosa que abasta la Marina Alta) i contrasten les de la Marina Baixa, en què és viva la forma occidentalitzant *franzilla* per a la planta (i per a l'ocell, *franzilla*, *franzillot*, *franzellot*).⁵³ En el cas de Tàrbena, a més, el topònim conserva fossilitzat el nom antic de la planta anomenada científicament *Adiantum capillus-Veneris*, ja que hui es fa servir la forma *herba capellera*; la paraula *falzia* es manté només com a zoònim.

Es Garrigó. El nom d'aquest paratge situat devora el Pobledalt, encara poblat d'alzines, manté fossilitzat un mallorquinisme lèxic desuet al parlar tarbener actual: *garrigó* 'garriga menuda'. També existeix com a topònim a la Vall de Gallinera.⁵⁴

Es Lliset des Salt. Possiblement la forma tarbenera *lliset* siga un derivat de la paraula mallorquina *lliser* (a Menorca, *llisar*, segons el DCVB) 'terreny format de roques llises', amb el sentit vertical de 'precipici'. Actualment s'interpreta encara com a genèric amb el

⁵² Concretament com a planta, apareix en els diccionaris de Palmireno (1569), Pou (1575), Ros (1764), Cabanilles (1797), Sanelo (1802), Lamarca (1839, 1842), Escrig (1851), Cabrera (1868) i Pla (1880). Hem obtingut les dades del *Tresor lexicogràfic valencià (1643-1880)* en curs d'elaboració per na Maria-Isabel Guardiola, a qui agraïm la informació.

⁵³ Beltran 1994: 89. Agraïm així mateix la seua aportació personal.

⁵⁴ Faure 2000: 199.

sentit de 'precipici de penyes llises com una paret', aplicat a l'estimball en què ve a morir el barranc de la fondalada on està construït el poble. Antigament, segons es recorda encara, es deia *es Salt des Llop*.⁵⁵ *Lliser* (o *llisar*) és un genèric que es retroba en el subdialecte mallorquinitzant de la Marina septentrional.⁵⁶

Es Mitjà des Flors. Encara és viu a Tàrbena el genèric *mitjà* 'terra erma, poblada d'arbusts i mates, enmig de terres treballades', que podríem considerar com un mallorquinisme lèxic, ja que, encara que el DCVB l'arregla en algun punt del valencià septentrional, no és una paraula gaire usual en valencià general (no l'ha registrada cap diccionari antic). El segon element és la forma de plural d'un sobrenom (*en Flor* > *es Flors*). És un apel·latiu característic a la toponímia mallorquina.⁵⁷ A Sant Llorenç des Cardassar és sinònim de *marina*.⁵⁸

Es Seguers. En Coromines (*DECat*, VII, s. v. *seguer*) documenta a Tàrbena aquest topònim i en dedueix la procedència mallorquina, ja que la paraula *seguer* 'buc d'abelles (especialment el que ha fet un eixam en un lloc silvestre)' és totalment desconeguda al parlar tarbener actual i en valencià general i és, en canvi, viva a Mallorca, Menorca, la Ribagorça i al N-O del Principat.⁵⁹ És un arabisme (<*sagir* '[buc] petit').

Es Serral. El genèric *serral* 'turó o muntanya de cim allargassat' (DCVB), característic de Mallorca i d'una part del Principat, és a Tàrbena actualment un fòssil lèxic que es conserva en el nom d'una partida situada sobre una petita elevació allargassada, totalment abancalada.

Es Xap. És el nom d'una llarga fractura o falla situada al S-O de la penya *des Niu*; que en l'extrem interior presenta un avenc i en l'exterior, una paret que testimonia el seu aprofitament per a ús ramader. Per la seua fondària i estretor rebé l'apel·latiu de *xap* 'clivella' —actualment conservat en la parla local per designar 'clot obert dins de roques' o 'depressió menor que un avenc'—, que reapareix en altres pobles mallorquinitzants com la Vall de Gallinera per anomenar formacions anàlogues.⁶⁰

Antropotopònims d'origen mallorquí

Un grup de topònims tarbeners s'ha format a partir d'un antropònim (siga llinatge, siga nom, siga sobrenom). Ens interessa ací els que s'han creat associant un determinat genèric a un llinatge, possiblement el nom d'un personatge vinculat a un determinat indret per causes diver-

⁵⁵ Deu el nom a un succeït local. Es tracta del salt que pegà des d'aqueix punt un llop que acaçaven des del poble, segons recorden encara algunes persones ancianes i segons arreglè a l'historiador Salvà en unes notes inèdites que molt amablement ens deixà consultar el seu besnet Joaquim Ronda (Monjo 2001: 16).

⁵⁶ És viva la forma *lliser* a Benigembla i la Vall d'Alaguar, i *llisar*, a l'Atzúvia, Benimeli, Castells, Fageca, Orba, Parcent, Pego, Tormos, la Vall d'Alcalà, la Vall d'Ebo i la Vall de Gallinera, segons ens informa molt amablement el professor Vicent Beltran, qui ha dedicat una tesi doctoral al parlar de la Marina Alta que, malauradament, resta encara inèdita.

⁵⁷ Si ens fixem, per exemple, en mostres de Sant Joan i Vilafranca, que són els termes del Pla en què són més abundosos, veurem com donen indicis de la seua forma: *es Mitjà Redó*, *es Mitjà Pla*, *es Mitjà Llarg*; o vegetació més característica: *es Mitjà des Càrritx*, *es Mitjà des Esclata-sangs* (Canuto: 234).

⁵⁸ Grimalt-Rodríguez 2004: 365.

⁵⁹ Tanmateix en altres punts del País Valencià també s'ha registrat aquest topònim. També deu tenir procedència mallorquina *els Seguers* d'Alcanalí, a la Marina septentrional. Pel que fa a la *Costa del Seguer* de Sorita, a l'extrem nord valencià, ja s'ha de pensar en una forma autòctona, vinguda amb els catalans o aragonesos medievals; en canvi la forma *Seguer* d'Alcalà de Xivert i Benassal (Maestrat), sense article, s'adiu millor a un ètim antropònim germànic proposat també per en Coromines (*OnCat*, VII: 84, nota; *DECat*, VII, s. v. *seguer*).

⁶⁰ «*Es el nombre de unas crestas (648 m.) que presentan muescas y tajos al noreste de la serra de la Foradada*» (Faure 2000: 202).

ses: perquè li pertanyia, perquè tenia terra devora, perquè li succeï alguna cosa en aqueix lloc. Aquests cognoms poden ser tant els dels primers repobladors (com succeeix sovint: una partida rural adjudicada a un colon pren posteriorment el seu llinatge, encara que no faça rel al poble) com de qual-sevol habitant de Tàrbena dels segles posteriors. Es distribueixen en diversos camps:

—barrancs: *es fondo d'en Cirerol*.

—fonts (i partides associades): *sa fonteta d'en Benijam, sa Font d'en Gordiola, sa fonteta d'en Mas i sa Font d'en Serra*.

—orònims: *s'altet d'en Calafat, es penyó d'en Cifre, es tossalet d'en Miquelet Monjo, sa llima d'en Pont, es morro d'en Serra i sa penya d'en Soliveres*.

—partides i paratges: *es Fondo des Marcons, es Pinar d'en Marcó, sa Foia des Masos, es Pla d'en Moragues, es Fondo de ses Ordines, sa Barraqueta d'en Pont, es Sester d'en Pont, es Cau d'en Serra, es Corral d'en Soliveres i sa Foieta d'en Vila*.

—vies de comunicació: *es pas d'en Ribot, sa pujada d'en Pont i es recingle d'en Porcell*.

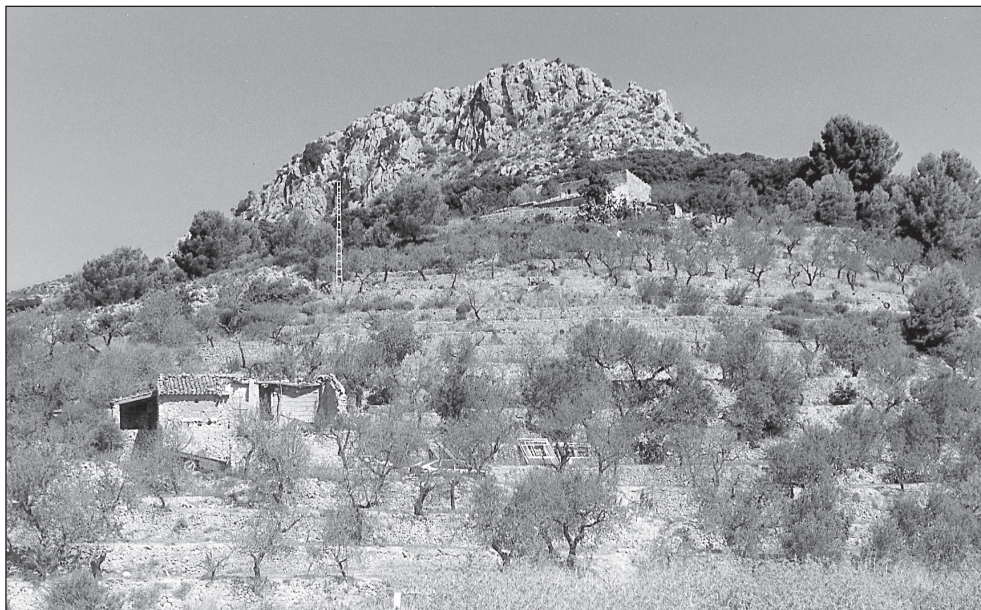
Alguns d'aquests llinatges, però, no estan vinculats a la història de Tàrbena, encara que sí que estan documentats en determinades localitats veïnes de la Marina septentrional: Cirerol, Ordines i Ribot. D'altres sabem amb tota certesa que reproduïxen el cognom d'un repoblador sis-centista, perquè es tracta d'aquells signataris de les cartes pobles que no feren efectiu l'establiment a la vall. És el que succeeix amb *sa Font d'en Gordiola*, que ha fet perviure fins als nostres dies —amb una interessant versió dialectal monoftongant de tipus mallorquí (*gua* > *go*)— el cognom de n'Antoni o d'en Joan Guardiola, documentats a la carta pobla de 1611, i amb *sa fonteta d'en Benijam*, que ha conservat —amb una curiosa deformació aràbitzant— el cognom d'en Miquel Benajam, documentat al text dels establiments de 1616.

CONCLUSIONS

No tota la toponímia anterior a l'expulsió dels moriscs desaparegué de la vall de Tàrbena, un 50% dels topònims que apareixen als documents coetanis de la repoblació són

Sa fonteta d'en Mas.

Es penyó d'en Cifre.

encara vius hui (i que representen poc més del 29% dels noms de les partides actuals; sense comptar un 0,98% de topònims dels quals es documenta la formació al s. XVII). Però aquesta minorització no respon a un arraconament dels topònims antics a indrets extrems, el procés de creació de neotopònims va ser molt intens i en molts casos fragmentà determinats punts de les partides antigues. Els topònims conservats es refereixen generalment a partides (curiosament un dels pocs orònims que es conservà documentalment, *Xintes*, desaparegué a favor d'un simple apel·latiu: *sa Montanya*).

En alguns casos els topònims antics, com que patiren transformacions, esdevingueren també neotopònims:

—Per la reinterpretació des del punt de vista català d'algunes formes àrabs partint d'un lligam paronímic (*Beniautei* > *Binortell*; *Beniflà* > *Beniplà*).

—Per la reducció metonímiques de denominar tota una partida per un element destacat situat dins (*la Creu* > *es Coll de sa Creu*, *Rates* > *Coll de Rates*).

—Per alguns canvis fonètics, que afecten al vocalisme (*Benirreal* > *Binarreal*, *Benissilim* / *Benisselim* > *Benissalim*), al consonantisme (*Mil·lam* > *Birlam*), o a consonants i vocals (*la Seroja* > *la Soloja*).

—Per alguns canvis morfològics, com és l'adaptació al sistema local mallorquinitzant dels articles determinants i personals: *la foia de Soler* > *sa Foia d'en Soler*, *la Font Blanca* > *sa Font Blanca*, *la font de l'Obi* / *la Font dels Olbis* > *sa Font des Olbis*, *les Vinyes* > *ses Vinyes*... D'aquest procés no participaren totes les formes, algunes, especialment les d'origen àrab, encara conserven inalterat l'article literari: *l'Albicà*, *la Murta*, *el Rafalet*, *la Soloja*, *el Somo* (i així mateix algunes formes creades al segle XVII, potser per l'influx del model administratiu: *el Llogaret*, *el Pobledalt*).

L'aportació mallorquina a la toponímia tarbenera és ben modesta i no gens cridanera, es redueix a algunes formes lèxiques considerades mallorquinitzants dins del context dialectal valencià, que sovint són apel·latius genèrics típicament insulars fossilitzats com a

topònims (*buscarró?*, *garrigó*, *serral*), o que encara sobreviuen com a genèrics (*mitjà*; i en certa manera també *lliset*, *xap*), i a determinats antropònims originaris de l'illa de Mallorca que formen part d'alguns topònims (com *es tossal d'en Cifre*, *sa fonteta d'en Mas*). No podem parlar de l'existència d'una veritable topònimia transportada des de Mallorca arran de la repoblació;⁶¹ les condicions d'aquest procés no tingueren res a veure, per exemple, ni amb la colonització medieval dels regnes de Mallorca i de València, ni molt manco amb les colonitzacions modernes d'Amèrica i d'Austràlia; per molt que en algunes localitats valencianes més del 80% dels repobladors eren mallorquins. La repoblació valenciana del segle XVII no suposà un canvi de propietaris en el territori morisc: abans i després de l'expulsió l'aristocràcia en conservà el domini; els nouvinguts repobladors no eren més que els nous treballadors que, acceptant les condicions senyoriales particulars imposades i el sistema de copropietat emfiteùtic, s'instal·laven a les terres dels senyors. No es crearen pobles nous, sinó que es reocuparen els ja existents, i molts dels noms de les partides d'aqueixos llocs varen ser transmesos pels notaris i escrivans senyoriales als nous pobladors (encara que, com ja hem vist, hi ha des del primer moment unes mancances molt grans pel que fa a determinats microtopònims).

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, Cosme & MIRALLES, Joan (2004): «Transcripció i normativització toponímica», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 415-422.
- AMIGÓ, Ramon (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BARCELÓ, Carme (1983): *Toponímia àrabica del País Valencià. Alqueries i castells*, II Premis Ciutat de Xàtiva, Xàtiva.
- BELTRAN, Vicent (1994): *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les valls de Tàrbena i de Guadalest. Aproximació al vocabulari fitonímic i zoonímic valencià*, Estudis del Valencià Actual, Generalitat Valenciana - Ajuntament de Callosa d'en Sarrià - Comercial Denes, València.
- BELTRAN, Vicent (1999): «Els parlars mallorquinitzants de la Marina», *Caplletra*, 26, p. 171-191.
- BOLUDA, Alfred & GALIANA, Juan P. & PONS, Vicente (1991): *El vínculo de los Bou: La documentación de Callosa d'en Sarrià y Tàrbena en el archivo de los condes de Orgaz*, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- BRAMON, Dolores (1992): «El passat àrabo-musulmà a Catalunya: ni tan lluny, ni tan aliè», *Revista de Catalunya*, p. 37-48.
- CAMPÓN, Júlia (1998): «Les muntanyes d'en Sarrià i el comtat de Dénia», *Sarrià*, 1, Callosa d'en Sarrià, p. 58-74.
- CANUTO, Francesc (2004): «Genèrics toponímics del Pla de Mallorca», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 231-236.
- CASANOVA, Emili (1991): «Toponímia, oronímia i repartició semàntica», *Actes de 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (2n d'Onomàstica Valenciana)*, II, p. 569-586.
- CASES, M. Carmen (1983): *Aproximación a la demografía y a la estructura de la propiedad en Tàrbena (Alicante) tras la expulsión de los moriscos*, tesi de llicenciatura inèdita dirigida pel professor Rafael Benítez, Departament d'Història Moderna, Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat de València.
- COLOMINA, Jordi & PONT, Maria-Josep & SALVÀ, Miquel-Àngel (1986): «Topònims i malnoms de Tàrbena (Marina Meridional)», *Actes del 10è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica, 1r. d'Onomàstica valenciana*, p. 91-100.

⁶¹ En Xavier Terrado (1997) fa un interessant estudi metodològic de la toponímia transportada.

- COLOMINA, Jordi (1986): «Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta», *Actes del 7è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Abadia de Montserrat, p. 659-678.
- COSTA, Josep (1977-1978): «La repoblació mallorquina en la Marina alta i el seu entorn en el segle XVII», *Trabajos de Geografía*, 34, Mallorca, p. 87-91.
- COROMINES, Joan (1976): *Entre dos llenguatges*, vol. I, Curial, Barcelona.
- COROMINES, Joan (1980): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Curial, Barcelona [DECat].
- COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*, 8 vol. Curial, Barcelona [OnCat].
- DOMINGO, Carles (1997): *Els noms de les formes de relleu*, Societat d'Onomàstica – Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.
- FAURE, Roberto (2000): «Toponímia de la Vall de Gallinera», *Actes del XXIV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Eivissa, 1998)*, Consell Insular d'Eivissa i Formentera, p. 191-204.
- GINER, Severino (1995): *Historia de Murla*, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació d'Alacant, Alacant.
- GRIMALT, Miquel & RODRÍGUEZ, Raquel (2004): «El paisatge de Sant Llorenç des Cardassar a partir de la fitotoponímia», *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, p. 365-378.
- GUARDIOLA, M. Isabel (2003): «Apel·latius i genèrics en els diccionaris del *Tresor lexicogràfic valencià*», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 425-438.
- GUICHARD, Pierre & BAZZANA, André (1980): «La sociedad valenciana en vísperas de la conquista cristiana», dins de *Nuestra Historia*, Mas Ivars, p. 263-280.
- IBORRA, Dolors & JOVER, M. Reis (1991): «Toponímia d'Agost», *Actes del 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Segon d'Onomàstica Valenciana)*, Generalitat Valenciana, vol. II, 450-452.
- LÓPEZ, Tomás (1918): «Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia hechas en el siglo XVIII», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, 36, p. 43-59.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2000): «Repobladors mallorquins al Sud del País Valencià després de l'expulsió dels moriscs. Cap a un estat de la qüestió», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Mallorca, p. 275-296.
- MAS, Antoni & MONJO, Joan-Lluís (2002): *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Govern de les Illes Balears, Sa Nostra, Mallorca.
- MATEU, Felipe (1942): «Nómina de los musulmanes de las montañas del Coll de Rates del Reino de Valencia en 1409, según el libro de la colecta del morabatí del baile de Callosa, precedido de unas notas sobre su toponímia», *Al-Andalus*, VII, p. 299-335.
- MOLL, Robert (1991): «Toponímia de la Vall d'Ebo (Marina Alta)», *Actes del 14è Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Segon d'Onomàstica Valenciana)*, Generalitat Valenciana, p. 477-484.
- MONJO, Joan-Lluís (2001): «Adolf Salvà Ballester i Tàrbena», *Tàrbena. Festes patronals*, p. 14-16.
- MONSERRAT, Miquel (2003): *El valle de Xaló. Visión histórica del 1238 al 1600*, Ajuntament de Xaló, Xaló.
- ORTS, Pere-Maria (1987): *La carta de poblament de Benidorm i l'almirall Bernat de Sarrià*, València.
- RIPOLL, Maria Francisca (1960): *Tàrbena. Estudio de un municipio de la Marina alicantina*, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Múrcia, Facultat de Filosofia i Lletres.
- ROSSELLÓ, Vicenç (2003): «La geografia i la toponímia de Mallorca i la Marina (valenciana)», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 637-645.
- RUBIERA, M. Jesús (1991): «Els camins àrabs de la Muntanya i la Marina alacantines i una hipòtesi sobre el nom d'Alcoi», dins les *Actes de 14 Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (2n d'Onomàstica Valenciana)*, II, p. 671-672.
- RUBIERA, M. Jesús & DE EPALZA, Mikel (1984): *Els noms àrabs de Benidorm i la seua comarca*, Ajuntament de Benidorm – Universitat d'Alacant.
- SALVÀ, Adolf (1960): *La villa de Callosa d'en Sarrià. Monografia històrica documentada*, 2 vols.,

- Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante, Alacant.
- SANCHIS, José (1922): *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia* [còpia facsímil, Edicions París-Valencia, València, 1980].
- SIGNES, Miguel (1992): *Historia de Tàrbena*, Alacant.
- SEGURA, Carles (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Genneralitat Valenciana, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- TERRADO, Xavier (1997): «Toponímia trasportada: el cas valencià», actes del *IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana (XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica)*, p. 1149-1172.
- TORRÓ, Josep (1985):
- «Prospecció toponímica i distribució del poblament: Els despoblats de la Vall d'Ebo», *Afers*, núm. 1, p. 227-248.
- TORRÓ, Josep (1988/89): «El problema del hábitat fortificado en el sur del Reino de Valencia después de la segunda revuelta mudéjar (1276-1304)», *Anales de la Universidad de Alicante*, 7, Alacant, p. 53-81.
- VENY, Joan (2003): «Relacions toponímiques i lingüístiques entre les Balears i la Marina», *XXIX Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Teulada, desembre de 2002)*, Denes, València, p. 705-730.

ANNEX

A continuació reproduïm gràficament la distribució dels topònims estudiats en aquest treball dins el terme municipal de Tàrbena. Pel que fa als topònims anteriors a l'expulsió dels moriscs, només representem els que s'han pogut localitzar amb una major seguretat. Agraïm l'ajut d'en Carles Segura.